

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE FILOSOFIE

*Anselm din Canterbury. Influențe și receptări în logica
și teologia medievală cu un studiu de caz pe
comentariile sentențiare din a doua jumătate a secolului
al XIV-lea*

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Conducător de doctorat:

Prof. univ. dr. Baumgarten Alexander

Student-doctorand:

Coman Daniel

Cluj
2021

Cuprins

Introducere	5
Capitolul 1. Portretul intelectual și opera lui Anselm din Canterbury.....	11
Concluzii.....	36
Capitolul 2. Anselm logicianul: re-examinarea, receptarea și influența semantologiei din dialogul <i>De grammatico</i>	38
2.1 Contribuția anselmiană la teoria semnificației	40
2.1.1 <i>Significatio</i> : semnificare unitară a conceptelor și lucrurilor	45
2.1.1.2 <i>Significatio per se/significatio per aliud; Significatio ut unum/significatio non ut unum</i> : paronimele – o excepție de la normă	52
a. <i>Significatio per se</i>	54
b. <i>Significatio per aliud</i>	55
c. <i>Significatio ut unum</i>	57
d. <i>Significatio non ut unum</i>	58
2.1.2 <i>Appellatio</i> : geneza teoriei supoziției (<i>suppositio</i>)	59
2.2 Influența lui Anselm asupra logicii medievale	77
2.2.1 Teoria supoziției.....	78
a. Guillaume de Conches.....	81
b. Petrus Ioannis Olivi.....	86
2.2.2 Teoriile paronimiei și conotației	97
a. Iohannes Duns Scotus	100
b. William Ockham.....	115
Concluzii.....	136
Capitolul 3. Anselm teologul: re-examinarea “argumentului ontologic” și receptarea lui medievală	144
3.1 Ce nu este argumentul.....	147
3.2 Care este argumentul.....	153
3.2.1 Contextul dialectic al argumentului	155
3.2.2 Topica.....	159
3.2.2.1 Propoziția maximă.....	161
3.2.2.2 Argument ușor de crezut și necesar	164
3.3 Cele trei stagii ale argumentului	166
3.3.1 Stagiul 1 – P2.....	167
3.3.1.1 Pre-text.....	167
3.3.1.2 Formula: <i>aliquid quo nichil maius cogitari possit</i>	172
3.3.1.2.1 Interpretarea dialectică a formulei: <i>propositio maxima</i>	176
3.3.1.2.2 Interpretarea semantologică a formulei: <i>quid nominis</i>	178

3.3.2 Stagiul 2 și 3 – P3	193
3.4 Receptarea argumentului.....	202
3.4.1 Scolul al XII-lea	204
3.4.2 Secolul al XIII-lea	206
3.4.3 Secolul XIV	233
Concluzii.....	254
Capitolul 4. Receptarea lui Anselm în comentariile sentențiare post 1344	261
4.1 Caracteristici specifice comentariilor sentențiare post-1344.....	262
4.2 O nouă trăsătură: tendința citării autorităților teologice ante-1200 (Augustin și Anselm) în detrimentul celor filosofice?	262
4.3 Patru tipuri posibile de lectură a scrierilor anselmiene în a doua jumătate a sec. al 14-lea: 267	
a. Lectura mediată.....	267
b. Lectura formulaică	268
c. Lectura predeterminată.....	270
d. Lectura directă	270
4.4 Jacobus de Altavilla. Studiu de caz: lectura predeterminată	270
4.5 Conrad de Ebrach. Studiu de caz: lectura directă	279
Concluzii.....	296
Concluzii finale	301
Bibliografie	306
1. Opera Anselmiană: ediție și traduceri.....	306
2. Cataloage de manuscrise, manuscrise și incunabule.....	307
3. Surse antice și medievale	308
4. Exegeză	314
5. Surse Electronice	328
Anexa 1. Concordanța textuală dintre comentariile sentențiare ale lui Orvieto și Ebrach în privința primei chestiunii din Prolog.....	329
Anexa 2. <i>Vespera</i> lui Conrad de Ebrach: ediție.	331

Cuvinte cheie

Anselm din Canterbury, dialogul *De grammatico*, teoria paronimiei, *significatio*, *appellatio*, teoria supoziției, Guillaume de Conches, Petrus Ioannis Olivi, teoria conotației, Iohannes Duns Scotus, William Ockham, argument ontologic, dialectică, topica, argument ușor de crezut și necesar, propoziție maximă, argument semantologic, trei stagii ale argumentului, receptarea argumentului în secolele XII, XIII și XIV, Alexander Hales, Toma din Aquino, Petrus Aureolus, Robert Holcot, Grigore de Rimini, Hugolino de Orvieto, comentariu sentențiar, tehnica copierii verbatim, lectură mediată, lectură formulaică, lectură predeterminată, lectură directă, *vespera*, Jacobus de Altavilla, Conrad de Ebrach, anselmianism.

Sinteza ideilor principale

Această lucrare are ca presupuziție de lucru ipoteza conform căreia în mediul latinității medievale a existat un interes crescând pentru opera și gândirea lui Anselm de Canterbury, care a culminat cu receptarea sa în comentariile sentențiare din a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Precizarea „în mediul latinității medievale” ar putea provoca nedumerirea aceluia care nu e familiarizat cu larga influență a scrierilor anselmiene, care a depășit granițele Europei vorbitoare de limbă latină. Demetrius Kydones (c. 1324-c. 1397) este o figură familiară istoricilor preocupați de relațiile politice și transferul de cultură dintre Bizanț și Occident în secolul al XIV-lea. Fratele său însă, Prochoros, nu se bucură de același privilegiu. Dar amândoi fac parte dintr-un grup restrâns de traducători care au favorizat pătrunderea concepțiilor teologiei catolice de la sfârșitul secolului al XIII-lea și începutul secolului al XIV-lea în cultura bizantină. Alături de texte fundamentale tomismului (printre care *Summa contra gentiles* și *Summa Theologiae*), texte reprezentative augustinismului (cum este *De Trinitate* sau *Despre liberul arbitriu*) și textele de dialectică ale lui Boethius (*De differentiis topicis* și *De hypotheticis syllogismis*), traduse de cei doi frați în greacă, Demetrius a mai tradus și opusculul și mica epistolă anselmiene direct legate de disensiunea dintre Biserica Catolică și cea Răsăriteană: *De processione Spiritus Sancti* și *De azymo et fermentato ad Walerrannum episcopum*¹.

Principalele obiective în acest demers au fost, mai întâi, să demonstrăm că influența semantologiei anselmiene s-a resimțit în configurarea anumitor teze din logica terministă și, mai apoi, să arătăm că în a doua jumătate a secolului al XIV-lea a existat printre comentatorii la cartea *Sentințelor* a lui Petrus Lombardus o reîntâlnire cu scrierile lui Anselm din Canterbury și un interes renăscut pentru anumite aspecte ale doctrinei sale teologice. Primul obiectiv se justifică, întrucât interpretările recente din literatura de specialitate obturează raportul de filiație dintre teoriile celor două secole, evaluând semantologia anselmiană prin utilizarea anacronistică a distincțiilor cu care operează filosofia analitică încă de la începutul secolului al XX-lea, sens și referință, echivalând noțiunea anselmiană *significatio* cu sensul, iar *appellatio* cu referința. În acest sens a fost nevoie

¹ Vezi RYDER (2010), pp. 15-28, pentru scrierile anselmiene p. 26.

de o reconsiderare a teoriei semantologice din *De grammatico* care să evite o asemenea dihotomie improprie discursului logic anselmian. Al doilea obiectiv este justificat la rândul său de lipsa unor studii dedicate fenomenului menționat. Am încercat să arătăm că acesta este în primul rând rezultatul unor preocupări comune specifice secolelor al XI-lea și al XIV-lea. Un factor important în această relansare a studiilor anselmiene printre teologii medievali a fost necesitatea justificării statutului de știință al teologiei, context în care disputa asupra caracterului demonstrabil al primului principiu teologic, i.e. existența lui Dumnezeu, a devenit un *locus communis* obligatoriu pentru orice student la teologie care comenta *Sentințele* lui Petrus Lombardus. Alți factori importanți au fost a) răspândirea tot mai largă a nominalismului printre teologii secolului al XIV-lea, b) mișcarea de reîntoarcere la surse generată de augustinienii eremiți și c) impunerea scrierilor anselmiene drept canon de ortodoxie de urmat în exercițiile scolastice care reveneau studenților de la facultatea de teologie.

Pentru a atinge aceste două obiective majore am împărțit lucrarea de față în patru capitole, fiecare capitol având un obiectiv propriu, subsumabil unuia dintre cele două menționate mai sus. Primul obiectiv a fost de a oferi o scurtă analiză a operei anselmiene în vederea stabilirii poziției lui Anselm în istoria filosofiei scolastice, a decelării metodei anselmiene de abordare a problematicilor din aria disciplinei sacre și a evidențierii unor concepte care s-au dovedit extrem de importante pentru teologia filosofică a secolului al XIV-lea. Un al doilea obiectiv îl constituie demonstrarea importanței textelor și pasajelor anselmiene cu caracter logic (în special teoria semantologică elaborată în *De grammatico*; teoria adevărului semnificației propoziționale și ierarhia adevărilor din *De veritate*) pentru sentențiarul care a comentat textul lombardian la sfârșitul secolului al XIII-lea și începutul secolului al XIV-lea, fapt pentru care lui Anselm ar trebui să i se aloce un spațiu important într-o viitoare istorie a logicii medievale. Un alt obiectiv este să arătăm utilitatea, actualitatea și instrumentalizarea teologiei anselmiene în comentariile la *Sentințe*, iar în acest sens ne-am restrâns analiza la cea mai remarcabilă contribuție anselmienă din domeniul teologiei, i.e. argumentul existenței lui Dumnezeu din P2-P4. Un ultim obiectiv a fost să arătăm că în secolul al XIV-lea există un element formal inerent comentariului la *Sentințe* – alcătuirea comentariilor prin metoda *copierii verbatim* din alți sentențiarul –, care, coroborat cu alți factori istorici, poate constitui un criteriu facil în clasificarea manierei de abordare a textelor anselmiene în această perioadă.

Capitolul 1. Portretul intelectual și opera lui Anselm din Canterbury.

Primul capitol are drept sarcină prezentarea unui portret intelectual al lui Anselm de Canterbury și realizează o scurtă prezentare a operei acestuia cu accent pe acele elemente specifice fiecărui opuscul care au prezentat interes pentru teologia filosofică a secolului al XIV-lea. Rezultatul obținut în finalul acestui capitol este imaginea unui teolog și logician abil, care, sub influența dialecticii aristotelice deprinsă din comentariile și scrierile logice ale lui Boethius, pune bazele raționale pentru o viitoare știință a teologiei. Astfel că, alături de Augustin, Anselm este văzut de teologii secolului al XIV-lea ca cea mai potrivită autoritate care poate concura în materie de logică și argumentare cu filosofii greco-arabi, iar doctrinele sale logico-teologice ca surse ce pot genera soluții la impasul în care teologia creștină a intrat în urma confruntării cu influențele greco-arabe.

Capitolul 2. Anselm logicianul: re-examinarea, receptarea și influența semantologiei din dialogul *De grammatico*.

Al doilea capitol se axează pe reexaminarea doctrinei semantologice din *De grammatico* prin recursul la interpretările cele mai recente. Un număr însemnat de studii care au ca obiect de cercetare filosofia limbajului în opera lui Anselm de Canterbury au explicat distincțiile semantice expuse în *De grammatico* – *significatio* și *appellatio* – prin apelul la distincțiile logico-semantice de sens și referință. Pe lângă faptul că acest cuplu terminologic are o istorie sinuoasă chiar în cadrul filosofiei analitice, unde a fost substituit uneori cu cuplul denotație/conotație, iar alteori cu binomul intensiune/extensiune, cauzând astfel o confuzie nocivă pentru dezbaterile filosofice², consider că el este răspunzător și pentru următoarele probleme care obturează înțelegerea corectă a dialogului anselmian:

- 1) Aplicarea acestei distincții asupra teoriei semantice anselmiene conturează o dihotomie care nu este produsul gândirii anselmiene (și probabil nici al logicii medievale, cel puțin nu cea care îi precede, i.e. boethiană);

² Eco (1987).

- 2) Echivalența lui *significatio* cu sensul și a lui *appellatio* cu referința nu ține cont de cariera termenului *significatio* în tradiția logică medievală, unde acesta era utilizat ca instrument pentru a da seama atât de sens cât și de referință;
- 3) Iar din acest motiv ratează sensul lui *appellatio* și scopul cu care această distincție a fost făcută.

Anselm nu definește propriu-zis în dialog noțiunile semantice, dar modul în care le utilizează, exemplele aduse pentru a le explica și sursele citate sunt indicii că ele trebuie racordate la tradiția logică aristotelico-boethiană din *Categorii* și *Despre interpretare*. Am putea reda concluziile desprinse în urma acestui demers astfel: dihotomia semantică produsă de utilizarea anacronistă a pozitivismului logic în interpretarea textului anselmian este evitată prin ceea ce Boethius înțelege prin *similitudo*. Pentru el, conceptele sunt similitudini ale lucrurilor, iar cele dintâi le conțin în mod abstract pe cele din urmă tot așa cum obiectul se află în oglindă datorită capacității acesteia de a-l primi și a-l transforma într-o similitudine. În utilizarea boethiană *significatio* nu coincide strict cu proprietatea termenilor de a indica acel ceva pe care îl poartă în calitate de semne (sens), ci el acoperă și aria lăsată în sarcina referinței de către filosofia limbajului. Anselm operează cu un model boethian al semnificării. Dar dacă *significatio* este mijlocul prin care semantica anselmiană exprimă raportul unitar al cuvintelor cu sensul și referința (cu sens de hendiadă aici, adică lucruri conceptualizate), care ar fi motivul unei noi distincții semantice *appellatio*? Această proprietate a termenilor este propusă de Anselm în vederea construirii unei teorii a dezambiguizării sintactico-semantice sau a unei hermeneutici propoziționale care să dizolve problemele expuse în prima parte a dialogului, ridicate de utilizarea unei singure proprietăți a termenilor, *significatio*. Această perspectivă este favorabilă integrării semantologiei anselmiene în istoria teoriei supoziției, instrument de dezambiguizare a sensului propozițional, pledând pentru rolul ei originator. Am arătat și că teoria nominalistă a conotației, reprezentată de Ockham, a găsit în teoria paronimiei din *De grammatico* și în teoria categorială din *Monologion* argumente de autoritate care să-i certifice semantismul nominalist.

Capitolul 3. Anselm teologul: re-examinarea “argumentului ontologic” și receptarea lui medievală.

Al treilea capitol are în vedere receptarea argumentului anselmian din P2-P3 în dezbaterile teologice din secolele al XIII-lea și al XIV-lea și instrumentalizarea lui în aceste dezbateri. Argumentul anselmian a fost introdus în mediul universitar parizian de studenții englezi care au studiat și, mai apoi, au devenit magiștri ai facultății de teologie din Paris. Influența lui a dominat discuțiile purtate în jurul statutului de știință al teologiei, aproape fiecare dintre scolasticii cu renume simțind nevoia să-l citeze, interpreteze, ba chiar să-l acomodeze propriului model științific. Acest capitol stabilește existența unei tradiții hermeneutice plurale, a unei diversități interpretative datorată în primă instanță naturii argumentului, apoi unor lecturi intermediare de texte secundare (non-sursă), cum ar fi *Sumptum*-ul sau comentariile sentențiare ale predecesorilor. Ceea ce este de remarcat aici este faptul că aceste tradiții sublinează un aspect al argumentului în detrimentul celorlalte, astfel că produsul final este o nouă morfologie a argumentului, uneori contrară argumentului original. În urma reevaluării argumentului în lumina teoriei semantologice din *De grammatico*, am recurs la analiza tradițiilor medievale de interpretare ale argumentului, pentru a concluziona cu identificarea a patru tradiții, fizică, metafizică, logică, semantologică, dintre care, tradiția semantologică este cea mai fidelă intenției anselmiene. Tradiția care se apropie cel mai mult de intenția anselmiană este cea care propune o analiză semantologică a lui, prezentă în comentariul sentențiar al lui Robert Holcot și ajunsă la apogeu în a doua jumătate a secolului al XIV-lea în textele lui Grigore de Rimini și Hugolino de Orvieto, în ciuda faptului că în primele două cazuri atitudinea este una critică, care neagă validitatea argumentului.

Capitolul 4. Receptarea lui Anselm în comentariile sentențiare post 1344.

În al patrulea capitol ne-am îndreptat atenția spre receptarea propriu-zisă a scrierilor anselmiene în comentariile sentențiare din a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Un prim pas în această direcție este analiza statistică a surselor specifice perioadei post 1344 comparativ cu cele favorizate de comentariile sentențiare din perioada precedentă. Aceasta ne-a permis să constatăm o predilecție a sentențiarilor din a doua parte a secolului pentru textele teologice ante 1200, în special Augustin și Anselm, și un declin al textelor filosofice în preferințele acestora. Această observație a fost rafinată printr-o analiză istorică a evenimentelor care au favorizat mișcarea de reînțoarcere la sursele considerate canoane ale ortodoxiei doctrinare. În urma acestor demersuri au fost obținute premisele necesare unei teoretizări conceptuale a modurilor în care sentențiarul sau

raportat la surse. În cele din urmă, am încheiat cercetarea cu exemplificarea acestor raporturi diferite prin recursul la cazurile lui Jacobus de Altavilla și Conrad de Ebrach.

Concluzia generală care se poate desprinde de aici este în concordanță cu noua tendință de caracterizare a domeniului vast al teologiei medievale prin curente de gândire, astfel încât să se dea seama de complexitatea răsturnărilor de poziții și de pluralitatea opiniilor concurente înregistrate de teologia Evului Mediu. Așa cum a fost identificată existența unor școli albertiste, tomiste, scotiste în secolul al XIII-lea, a unei școli augustiniene, care s-a remarcat prin recuperarea și reinterpretarea scrierilor lui Augustin³, și a unui curent tomist medieval târziu⁴ în secolul al XIV-lea, în același fel, tendința sentențiarilor din a doua parte a secolului al XIV-lea de recuperare și reinterpretare a scrierilor anselmiene poate fi considerată un curent în sine⁵. În materie doctrinară, Anselm se bucură de o autoritate egală cu cea a părinților Bisericii.

³ Printre cei care au considerat că această mișcare a apărut ca reacție la revigorarea tezelor pelagianismului se numără D. Trapp, A. Zumkeller, H. Oberman, G. Leff, D. C. Steinmetz, etc. În opoziție, E. L. Saak și I. D. Backus consideră că recuperarea Părinților bisericii nu are de-a face cu vreo mișcare anti-pelagianistă.

⁴ JANZ (1983).

⁵ Această tradiție este asemănătoare mai degrabă cu școala scotistă, care nu este la fel de unitară precum celelalte menționate, care s-au născut în interiorul unui ordin sau în legătură cu o instituție religioasă bine organizată. Ea este, asemenea scotismului, rezultatul unor eforturi individuale. În privința școlii scotiste vezi HOENEN (1998). Pe lângă tendința de recuperare și reinterpretarea a operei anselmiene în textele lui Hugolino și Conrad, concluzia aceasta poate fi suplimentată cu următoarele dovezi: 1) există cel puțin trei teze care au fost considerate trăsături esențiale ale anselmianismului și care au conferit unitate acestui curent: a) *ratio Anselmi*, i.e. argumentul existenței lui Dumnezeu, b) *regula Anselmi*, i.e. „Quatenus nec unitas amittat aliquando suum consequens, ubi non obviat aliqua relationis oppositio” – propoziția maximă invocată frecvent în dezbaterile trinitare, devenită dogma oficială a Bisericii Catolice și c) definiția liberului arbitrium: „Libertas arbitrii est potestas servandi rectitudinem propter se”; 2) Holcot este un alt caz individual pentru care opera anselmiană a constituit o atracție conceptuală veritabilă. Îl utilizează pe Anselm în majoritatea temelor centrale teologiei sale. Chiar și în ceea ce este, cel mai probabil, poziția cea mai radicală a doctrine sale: criticând universalitatea aplicabilității logicii bivalente aristotelice (*logica naturalis*), el propune chiar înlocuirea acesteia cu o logică teologică (*logica fidei*) fundamentată pe două principii, unul de natură augustiniană, iar celălalt fiind chiar *regula Anselmi* – vezi HOLCOT (1518), I, q. 5, f. 2ra; 3) Există chiar o serie de comentarii dedicate unora dintre scrierile lui Anselm – vezi XIBERTA (1931), p. 189; 4) Scrierile lui Anselm se bucură de o atenție deosebită și din partea lui Richard FitzRalph, care îl numește „unul de-al nostru”, dintr-o loialitate naționalistă, spune DUNNE (2010), p. 421.

Bibliografie selectivă

1. Opera Anselmiană: ediție și traduceri

- ANSELM., *De casu diab.* = ANSELMUS CANTUARIENSIS, *De casu diaboli* – F.S. Schmitt (ed.), *S. Anselmi Cantuariensis archiepiscopi Opera omnia*, 1, Edinburgh, 1946, pp. 227-276.
- ANSELM., *De conc. virg.* = ANSELMUS CANTUARIENSIS, *De conceptu virginali et de originali peccato* – F.S. Schmitt (ed.), *S. Anselmi Cantuariensis archiepiscopi Opera omnia*, 2, Roma, 1940, pp. 135-174.
- ANSELM., *De concordia* = ANSELMUS CANTUARIENSIS, *De concordia praescientiae et praedestinationis et gratiae Dei cum libero arbitrio* – F.S. Schmitt (ed.), *S. Anselmi Cantuariensis archiepiscopi Opera omnia*, 2, Roma, 1940, pp. 243-288.
- ANSELM., *De Gramm.* = ANSELMUS CANTUARIENSIS, *De grammatico* – F.S. Schmitt (ed.), *S. Anselmi Cantuariensis archiepiscopi Opera omnia*, 1, Edinburgh, 1946, pp. 141-168.
- ANSELM., *De inc.* = ANSELMUS CANTUARIENSIS, *Epistola de incarnatione verbi* – F.S. Schmitt (ed.), *S. Anselmi Cantuariensis archiepiscopi Opera omnia*, 2, Roma, 1940, pp. 1-36.
- ANSELM., *De inc. I* = ANSELMUS CANTUARIENSIS, *Epistola de incarnatione verbi prior recensio* – F.S. Schmitt (ed.), *S. Anselmi Cantuariensis archiepiscopi Opera omnia*, 1, Edinburgh, 1946, pp. 277-290.
- ANSELM., *De lib. arbit.* = ANSELMUS CANTUARIENSIS, *De libertate arbitrii* – F.S. Schmitt (ed.), *S. Anselmi Cantuariensis archiepiscopi Opera omnia*, 1, Edinburgh, 1946, pp. 201-226.
- ANSELM., *De proc. Sp. Sanct.* = ANSELMUS CANTUARIENSIS, *De processione Spiritus Sancti* – F.S. Schmitt (ed.), *S. Anselmi Cantuariensis archiepiscopi Opera omnia*, 2, Roma, 1940, pp. 175-220.
- ANSELM., *De veritate* = ANSELMUS CANTUARIENSIS, *De veritate* – F.S. Schmitt (ed.), *S. Anselmi Cantuariensis archiepiscopi Opera omnia*, 1, Edinburgh, 1946, pp. 169-200.
- ANSELM., *Ep. de sacr.* = ANSELMUS CANTUARIENSIS, *Epistolae de sacrificio azimi et fermentati* – F.S. Schmitt (ed.), *S. Anselmi Cantuariensis archiepiscopi Opera omnia*, 2, Roma, 1940, pp. 221-242.
- ANSELM., *Mono.* = ANSELMUS CANTUARIENSIS, *Monologion* – F.S. Schmitt (ed.), *S. Anselmi Cantuariensis archiepiscopi Opera omnia*, 1, Edinburgh, 1946, pp. 1-89.
- ANSELM., *Prosl.* = ANSELMUS CANTUARIENSIS, *Proslogion* – F.S. Schmitt (ed.), *S. Anselmi Cantuariensis archiepiscopi Opera omnia*, 1, Edinburgh, 1946, pp. 89-122.
- ANSELM., *Resp.* = ANSELMUS CANTUARIENSIS, *Quid ad haec respondeat editor ipsius libelli* – F.S. Schmitt (ed.), *S. Anselmi Cantuariensis archiepiscopi Opera omnia*, 1, Edinburgh, 1946, pp. 130-140.
- ANSELM., *Sumptum* = ANSELMUS CANTUARIENSIS, *Sumptum ex eodem libello* – F.S. Schmitt (ed.), *S. Anselmi Cantuariensis archiepiscopi Opera omnia*, 1, Edinburgh, 1946, pp. 123-124.
- GAUN., *Pro insip.* = ANSELMUS CANTUARIENSIS, *Quid ad haec respondeat quidam pro insipiente* – F.S. Schmitt (ed.), *S. Anselmi Cantuariensis archiepiscopi Opera omnia*, 1, Edinburgh, 1946, pp. 125-129.
- ANSELM (1969) = R.W. SOUTHERN, F.S. SCHMITT (eds.), *Memorials of St. Anselm*, London, 1969.
- ANSELM (1996) = ANSELM DIN CANTERBURY, *Proslogion*, trad. A. Baumgarten, Cluj, 1996.
- ANSELM (1998) = ANSELM DIN CANTERBURY, *Monologion*, trad. A. Baumgarten, Cluj, 1998.

- CHARLESWORTH (1965) = CHARLESWORTH, M.J., *Saint Anselm's Proslogion: With a Reply on Behalf of the Fool by Gaunilo and the Author's Reply to Gaunilo. Translated with an introduction and philosophical commentary*, Oxford, 1965.
- CORBIN (1986) = CORBIN, M. (ed.), *L'oeuvre de S. Anselme de Cantorbery*, vols 1-5, Les editions du Cerf, Paris 1986-89.
- HENRY (1967) = HENRY, D.P., *The Logic of St. Anselm*, Oxford, 1967.
- LOGAN (2009) = LOGAN, I., *Reading Anselm's Proslogion. The History of Anselm's Argument and its Significance Today*, Farnham, 2009.

2. Cataloge de manuscrite, manuscrite și incunabule

- ALLIACO (1728) = PETRUS DE ALLIACO, *Tractatus contra Johannem de Montesono*, in *Collectio iudiciorum*, ed. Charles Du Plessis d'Argentré, Paris 1728.
- ALTAVILLA (Ms. E) = IACOBUS DE ALTAVILLA (O. Cist.), *Quaestiones super librum Sententiarum*, Ms. Erfurt, UB, CA 2° 118.
- ALTISSIODOR. (1514) = GUILLELMUS ALTISSIODORENSIS, *Summa Aurea in quattuor libros Sententiarum perlucida explanatio*, ed. F. REGNAULT, Paris 1514.
- BRADWARDINE (1618) = THOMAS BRADWARDINUS, *Summa de Causa Dei* – ed. Londini, 1618.
- BEKKER (1885) = BEKKER, G.H., *Catalogi Bibliothecarum Antiqui*, Bonn, 1885.
- BUCKINGHAM (1505) = THOMAS BUCKHINGAM, *Quaestiones super Sententias*, ed. Augustinus Perez de Oliviano, Paris, 1505.
- BUCKINGHAM (Ms. 134) = THOMAS BUCKHINGAM, *Quaestiones Thoelogicae*, New College, Oxford, Ms. 134.
- COXE (1852) = COXE, H.O., *Catalogus codicum MSS. qui in collegiis aulisque Oxoniensibus hodie adservantur*, vol. 1, Oxford, 1852.
- CUP = DENIFLE, H., CHATELAIN, Æ., *Chartularium Universitatis Parisiensis*, sub auspiciis consilii generalis Facultatum Parisiensium, I-IV, Paris, 1889-1897.
- DURANDUS (1571) = DURANDUS DE SAINT POURÇAIN, *In Sententias Theologicas Petri Lombardi Commentariorum Libri Quatuor*, ed. Venetiis, 1571.
- EBENDORFER (Ms. W) = THOMAS EBENDORFER DE HASSELBACH, *Quaestiones super librum Sententiarum*, Ms. Wien, ÖNB 4369.
- EBRACH (Ms. K) = CONRADUS DE EBRACH, (O. Cist.), *In primum librum Sententiarum*, Ms. Kraków, Biblioteka Jagiellońska 1297.
- GAND (1520) = HENRICUS A GANDAVO, *Summa quaestionum ordinariarum*, Paris, 1520, vol. 1.
- HOLCOT (1518) = ROBERTUS HOLCOT (OP): *In quatuor libros Sententiarum quaestiones argutissime. Quedam (ut ipse auctor appella) conferentie. De imputabilitate peccati questio longa. Determinationes item quarumdam aliarum questionum*, Lyon, 1518.
- JAMES (1903) = JAMES, M.R., *The Ancient Libraries of Canterbury and Dover*, Cambridge, 1903.
- SEEHAUSEN (Ms. M) = ARNOLD DE SEEHAUSEN, *Quaestiones super librum Sententiarum*, Ms. Munich, Bayerische Staatsbibliothek clm 3548.
- SIENA (1598) = GERARDUS DE SIENA, *In primum librum Sententiarum*, Padova, 1598.

3. Surse antice și medievale

- ALAIN DE LILLE (2009) = ALAIN DE LILLE, *Regulae Theologiae*, A. Niederberger M. Pahlsmeyer (eds.), Freiburg i. Br., 2009.
- ALBERTUS (1893) = ALBERTUS MAGNUS, *In I Sent.*, în *Opera Omnia* 26, ed. A. Borgnet, Paris, 1893.
- ALCHER (PL 40) = ALCHER DE CLAIRVAUX (Ps.-Augustin), *De spiritu et Anima*, (PL 40) coll. 779-832.
- ALTISSIODOR. (1980) = GUILLELMUS ALTISSIODORENSIS, *Magistri Guillelmi Altissiodorensis Summa Aurea, Liber Primus*, J. Ribailier (ed.), t.1, Paris 1980.
- ALVERNIA (1986) = PETRUS DE ALVERNIA, *Quaestiones super Metaphysicam, q. 5, 18*, în EBBESEN S., „Termini accidentals concreti: Texts from the Late Thirteenth Century”, în *Cahiers de l'Institut du Moyen-âge grec et latin* 53, 1986, pp. 79-84.
- Anon. Aurel. (2015) = Anonymus Aurelianensis III, *In Aristotelis Analytica priora*, în THÖRNQVIST, C.T. (ed.), *Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters* 115, Leiden-Boston, 2015.
- AQUINO (1882) = THOMAS DE AQUINO, *Summa theologica (Opera omnia iussu Leonis XIII P.M. edita, 4-12)*, Roma, 1882-1948.
- AQUINO (1929) = THOMAS DE AQUINO, *Scriptum super libros Sententiarum* – ed. P. Mandonnet, Paris, 1929.
- ARIST. LAT. *Met.* = ARISTOTELES LATINUS, *Metaphysica, lib. I-XIV. Recensio et translatio Guillelmi de Moerbeka* (AL XXV, 3) - edidit G. Vuillemin-Diem (Corpus philosophorum Medii Aevi. Aristoteles Latinus, 24, 1-3), Leiden-New York-Köln, 1995.
- ARIST. LAT. *Phy.* = ARISTOTELES LATINUS, *Physica. Translatio vetus et translatio Vaticana* - ed. F. Bossier - J. Brams - A. Mansion (Corpus philosophorum Medii Aevi. Aristoteles Latinus, 7, 1-2), Leiden - New York, 1990.
- ARIST. LAT., *Anal. Post.* = ARISTOTELES LATINUS, *Analytica Posteriora. Translatio Iacobi, Anonymi sive 'Ioanis' Gerardi et Recensio Guillelmi de Moerbeka* – L. Minio-Paluello, D.G. Dod (eds.) (Corpus Philosophorum Medii Aevi. Aristoteles Latinus, 4, I), Bruges - Paris, 1968 (repr. Leiden - New York - Köln, 1995).
- ARIST. LAT., *Anal. Prior.* = ARISTOTELES LATINUS, *Analytica Priora. Translatio Boethii (Recensione Duae), Translatio Anonyma, Pseudo-Philoponi Aliorumque Scholia, Specimina Translationum Recentiorum* – L. Minio-Paluello (ed.), (Corpus philosophorum Medii Aevi. Aristoteles Latinus, 3, 1-4), Bruges - Paris, 1962, (repr. Leiden - New York - Köln, 1998).
- ARIST. LAT., *Categ.* = ARISTOTELES LATINUS, *Categoriae vel Praedicamenta*, translatio Boethii - editio composita – L. MINIO-PALUELLO (ed.), (Corpus philosophorum Medii Aevi. Aristoteles Latinus, 1, 1-5) Bruges-Paris, 1961.
- ARIST. LAT., *De interpret.* = ARISTOTELES LATINUS, *De interpretatione vel Periermenias (translatio Boethii specimina translationum recentiorum)* – ed. L. Minio-Paluello (Corpus philosophorum Medii Aevi. Aristoteles Latinus, 2, 1-2), Bruges - Paris, 1965.
- AUG., *De mag.* = AUGUSTINUS, *De magistro* în *Contra academicos. De beata vita. De ordine. De magistro. De libero arbitrio*– eds. W.M. Green, K.D. Daur, (CCSL 29), Turnhout, 1970.
- AUG., *De ordine* = AUGUSTINUS HIPPONENSIS, „De ordine libri duo” în *Contra academicos. De beata vita. De ordine. De magistro. De libero arbitrio*– eds. W.M. Green, K.D. Daur, (CCSL 29), Turnhout, 1970.
- AUREOLUS (1956) = PETERUS AUREOLUS, *Scriptum super primum Sententiarum*, ed. E.M. Buytaert, New York York-Louvain-Paderborn, 1956.

- AVERROES (1562) = AVERROES, *Metaphisica*, 5, ed. Iunta 1562.
- BAUMGARTEN (2016) = BAUMGARTEN, A., *Godescalc de Nepomuk. Teologia ca dispoziție științifică* (Biblioteca medievală), Iași, 2016.
- BERENGAR, *Resc. c. Lanf.* = BERINGERIUS TURONENSIS, *Rescriptum contra Lanfrannum*, ed. R. Huygens, (CC CM 84), Turnhout, 1988.
- BERNARD (2018) = BERNARD DIN CLAIRVAUX, *Despre considerare*, Florina Ion (trad.), Iași, 2018.
- BOETHIUS (PL64a) = ANICIUS MANLIUS SEVERINUS BOETHIUS, *In Topica Ciceronis Commentariorum Libri Sex*, PL64, coll. 1039-1174A.
- BOETHIUS (PL64b) = ANICIUS MANLIUS SEVERINUS BOETHIUS, *De Differentiis Topicis Libri Quatuor*, PL64, coll. 1173-1216D.
- BONAVENTURA (1934) = BONAVENTURA DE BAGNOREGIO, *Commentaria in IV libros Sententiarum Magistri Petri Lombardi, Opera Theologica Selecta* - ed. P. Collegii S. Bonaventurae t. 1, Quaracchi, 1934.
- BRABANT (1911) = SIGER DE BRABANT, *Quaestiones logicales*, în *Siger de Brabant et L'averroïsme Latin au XIIIme Siècle*, IIe partie, ed. P. Mandonnet, Louvain, 1911.
- BRABANT (1974) = SIGER DE BRABANT, *Quaestiones logicales*, în ed. B.C Bazán, *Écrits de Logique, de Morale, Et de Physique*, Louvain, 1974.
- BRITO (2000) = RADULPHUS BRITO, *Quaestiones super Metaphysicam*, ediție parțială în S. Ebbesen, „Words and signification in 13th-century Questions on Aristotle’s *Metaphysics*”, *CIMAGL* 71, 2000, pp. 107-114.
- BURLEIGH (1955) = WALTER BURLEIGH, *De puritate artis logicae. Tractatus longior*, ed. Ph. Böehner, New York, 1955.
- CAMPSALL (1968) = RICHARD DE CAMPSALL, *Logica Campsall Anglici, valde utilis et realis contra Ockham*, în *The works of Richard of Campsall*, ed. E.A. Synan, Toronto, 1968, pp. 88-104.
- CHATTON (2008) = WALTER CHATTON, *Lectura super Sententias* – ed. J.C. Wey, G.J. Etzkorn, (*Pontifical Institute of Mediaeval Studies, Studies and Texts*, 158), Toronto, 2008.
- GAND (1991) = HENRICUS DE GANDAVO, *Summa (Quaestiones Ordinariae)*, art. XXXI–XXIV, – ed. R. Macken (*Opera Omnia*, 27), Leuven, 1991.
- HALES (1924) = ALEXANDER DE HALES, *Summa theologica seu sic ab origine dicta 'Summa fratris Alexandri'* - ed. P. Collegii S. Bonaventurae, t. 1, Quaracchi, 1924.
- HALES (1948) = ALEXANDER DE HALES, *Summa theologica seu sic ab origine dicta 'Summa fratris Alexandri'* - ed. P. Collegii S. Bonaventurae, t. 4, Quaracchi, 1948.
- LOMBARDUS (1971) = PETRUS LOMBARDUS, *Sententiae in IV libris distinctae*, tom. I, pars 1, Editiones Colegii S. Bonaventurae ad Claras Aquas, Grottaferrata, Romae, 1971.
- OCKHAM (1970) = GUILLELMUS DE OCKHAM, *Scriptum in librum primum Sententiarum Ordinatio, Distinctiones II-III*, în *Opera Theologica* 2, eds. S. Brown, G. Gál, New York, 1970.
- OCKHAM (1974) = GUILLELMUS DE OCKHAM, *Summa logicae*, în *Opera Philosophica* 1, eds. Ph. Böehner, G. Gál, S. Brown, New York, 1974.
- OLIVI (1986) = PETER JOHN OLIVI, *Quaestiones Logicales*, ed. S.F. Brown, *Traditio* 42, 1986, pp. 349-352.
- ORVIETO (1980) = HUGOLINUS DE URBE VETERI, *Commentarius in quatuor libros Sententiarum*, I, (Cassiacum, 8) – ed. W. Eckermann, V. Marcolino, Würzburg, 1980.
- P. DE AUVERGNE (1993) = PETRUS DE AUVERGNE, *Quaestiones in Peri hermenias*, în S. EBBESEN, “*Animal est omnis homo. Questions and Sophismata by Peter of Auvergne, Radulphus Brito, William Bonkes, and Others*”, în *CIMAGL* 63, 1993, pp. 150-181.

- PORETANUS, (1966) = GILBERTUS PORETANUS, *Commentaria in Boethii opuscula sacra*, ed. N. M. Häring, Pontifical Institute of mediaeval studies, Toronto, 1966.
- READING (1981) = IOHANNES READING, *Scriptum in I Sent., D. 2, QQ. 2 and 3*, în G.J. Etzkorn (ed.) „John Reading on the Existence and Unicity of God, Efficient and Final Causality”, în *Franciscan Studies*, 41 (1981) pp. 126-220.
- RIMINI (1981) = GREGORIUS ARIMINENSIS, *Lectura super primum et secundum Sententiarum*: ed. D. Trapp - V. Marcolino - W. Eckermann - M. Santos-Noya - W. Schulze - W. Simon - W. Urban - V. Vendland (*Spätmittelalter und Reformation Texte und Untersuchungen*, 6), tom. I, Berlin-New York, 1981.
- SCOTUS (1639) = IOHANNES DUNS SCOTUS, *Quaestiones in librum II Sententiarum*, în *Opera omnia*, VI.2, ed. L. Wadding, Lugduni-Durand, 1639.
- SCOTUS (1912-1914) = IOHANNES DUNS SCOTUS, *Commentaria oxoniensia ad IV libros magistri Sententiarum*, ed. M.F. Garcia, Quaracchi, 1912-1914.
- SCOTUS (1999b) = IOHANNES DUNS SCOTUS, *Quaestiones super Praedicamenta Aristotelis*, în *Opera philosophica* 1, R. Andrews et al. (eds.), New York, 1999, pp. 247-566.
- SCOTUS (2004) = IOHANNES DUNS SCOTUS, *Reportatio I-A*, în A.B. Wolter, O.V. Bychkov (eds.), *John Duns Scotus. The examined report of the Paris Lecture*, Ashland, 2004.
- SCOTUS (2004a) = IOHANNES DUNS SCOTUS, *Quaestiones in libros Perihermeneias Aristotelis*, în *Opera philosophica* 2, R. Andrews et al. (eds.), New York, 2004, pp. 43-132.
- SCOTUS (2004b) = IOHANNES DUNS SCOTUS, *Quaestiones in duos libros Perihermeneias*, în *Opera philosophica* 2, R. Andrews et al. (eds.), New York, 2004, pp. 133-221.

4. Exegeză

- ADAMS (1976) = ADAMS, M.MC., „Ockham on Identity and Distinction”, în *Franciscan Studies* 36, 1976, pp. 5-74.
- ADAMS (1987) = ADAMS, M.MC., *William Ockham*, vol. I, Notre Dame, 1987.
- ADAMS (2000) = ADAMS, M.MC., „Re-reading *De grammatico* or Anselm's introduction to Aristotle's *Categories*”, în *Documenti E Studi Sulla Tradizione Filosofica Medievale* 11, 2000, pp. 83-112.
- ANSCOMBE (1985) = ANSCOMBE, G.E.M., „Why Anselm's Proof in the Proslogion Is Not an Ontological Argument”, în *The Thoreau Quarterly* 17, 1985, pp. 32-40.
- ARCHAMBAULT (în pregătire) = ARCHAMBAULT, J., „Anselm's *De grammatico*: structure, sources, pedagogical context”, în S.L. Uckelman (ed.), *The Cambridge Critical Guide to Anselm's De grammatico and De veritate*, forthcoming.
- ASIEDU (2012) = ASIEDU F.B.A., *From Augustine to Anselm: The influence of De Trinitate on the Monologion* (IPM 62), Turnhout, 2012.
- BAKKER-SCHABEL (2002) = BAKKER, P.J.J.M., SCHABEL, C.D., „Sentences Commentaries of the Later Fourteenth Century”, în G.R. Evans (ed.), *Mediaeval Commentaries on the Sentences of Peter Lombard*, Leiden-Boston-Köln, 2002, pp. 425-464.
- BARTH (1960) = BARTH, K., Anselm, *Fides Quaerens Intellectum: Anselm's Proof of the Existence of God in the Context of his Theological Scheme*, I.W. ROBERTSON (tran.), London, 1960.
- BAUMGARTEN (2003) = BAUMGARTEN, A., *Sfântul Anselm și conceptul ierarhiei*, Iași, 2003.

- BAZÁN (1979) = BAZÁN, B.C., „La signification des termes communs et la doctrine de la supposition chez Maître Siger de Brabant”, în *Revue Philosophique de Louvain* 77, 1979, pp. 345-372.
- BERMON (2007) = BERMON, P., *L'assentiment et son objet chez Grégoire de Rimini* (Etudes de philosophie médiévale, 93), Paris, 2007.
- BRÎNZEI (2019) = BRÎNZEI, M., „Theology versus Metaphysics: the case-study of Augustinus Favaroni of Roma' *principia* at the Faculty of Theology from Bologna”, în M. Brînzei, W. Duba (eds.), *Les Principia sur les commentaires des Sentences: entre exercice institutionnel et débat philosophique* (Studia Sententiarum, 4), Turnhout, 2019.
- BRÎNZEI-SCHABEL (2018) = BRÎNZEI, M., SCHABEL, C.D. (eds.), *The Cistercian James of Eltville (†1393). Author in Paris and authority in Vienna* (Studia Sententiarum 3), Turnhout, 2018.
- BRÎNZEI-SCHABEL (2018) = BRÎNZEI, M., SCHABEL, C.D., „Les Cisterciens et l'Université: Le cas du Commentaire des Sentences de Conrad d'Ebrach (†1399)”, în A.-M. Turcan et al (éd.), *Les Cisterciens et la transmission des textes (XIIe-XVIIIe siècles)* (Bibliothèque d'histoire culturelle du Moyen Âge 18), Turnhout, 2018, pp. 453-486.
- BRÎNZEI-SCHABEL-MAGA (2015) = BRÎNZEI, M., SCHABEL, C.D., MAGA, M., „The Golden Age of Theology at Prague: Prague Sentences Commentaries, ca. 1375–1381, with a Redating of the Arrival of Wycliffism in Bohemia”, în *Historia Universitatis carolinae Pragensis* 55, 2015, pp. 21-42.
- BROWN (2004) = BROWN, M., „Faith and Reason in Anselm: Two Models”, *The Saint Anselm Journal* 2, 2004, pp. 10-21.
- BURR (1976) = BURR, D., „The Persecution of Peter Olivi”, în *Transactions of the American Philosophical Society* 66, 1976, pp. 3-98.
- CAMPBELL (1976) = CAMPBELL, R., *From Belief to Understanding*, Canberra, 1976.
- CAMPBELL (2018) = CAMPBELL, R., *Rethinking Anselm's Arguments*, Leiden, 2018.
- CEREZO (2015) = CEREZO, M., „Anselm of Canterbury's Theory of Meaning: Analysis of some semantic distinctions in *De grammatico*”, în *Vivarium* 53, 2015, pp. 194-220.
- CESALLI (2007) = CESALLI, L., *Le réalisme propositionnel: sémantique et ontologie des propositions chez Jean Duns Scot, Gauthier Burley, Richard Brinkley et Jean Wyclif*, Paris, 2007.
- CHÂTILLON (1985) = CHÂTILLON, J., „De Guillaume d'Auxerre à saint Thomas d'Aquin: l'Argument de saint Anselme chez les premiers scholastiques du XIIIe siècle” în J. Châtillon, *D'Isidore de Séville à saint Thomas d'Aquin*, London, 1985.
- CHENU (1957) = CHENU, M.-D., *La théologie au douzième siècle*, Paris, 1957.
- CIOCA (2018) = CIOCA L., „Knowing God's existence according to James of Eltville's *Sentences* Commentary I, q. 6”, în M. Brînzei, C. Schabel (eds.), *The Cistercian James of Eltville (†1393). Author in Paris and authority in Vienna* (Studia Sententiarum 3), Turnhout, 2018, pp. 193-214.
- COURTENAY (1987) = COURTENAY, W.J., *Schools and Scholars in the Fourteenth-Century England*, Princeton, 1987.
- EBBESEN (1981) = EBBESEN, S., „Early supposition theory (12th-13th century)”, în *Histoire Épistémologie Langage* 3-1, 1981, pp. 45-48.
- EBBESEN (1981) = EBBESEN, S., „The Paris Arts Faculty: Siger of Brabant, Boethius of Dacia, Radulphus Brito”, în J. Marenbon (ed.), *Routledge History of Philosophy*, vol. 3, London-New York, 1998, pp. 269-290.

- EBBESEN (1986) = EBBESEN S., „Termini accidentales concreti: Texts from the Late Thirteenth Century”, in *Cahiers de l'Institut du Moyen-âge grec et latin* 53, 1986, pp. 37-150
- ECO (1987) = ECO, U., „Meaning and Denotation”, in *Synthese* 73, pp. 549-568
- ERISMANN (2005) = ERISMANN, C., „Un autre aristotélisme? La problématique métaphysique durant le haut Moyen Âge latin. À propos d'Anselme, *Monologion* 27”, in *Quaestio* 5, 2005, pp. 145-162.
- ERISMANN (2007) = ERISMANN, C., *Immanent realism. A reconstruction of an early medieval solution to the problem of universals*, in *Documenti e studi sulla tradizione filosofica medievale* 18, 2007, pp. 211-230.
- FRIEDMAN (2013) = FRIEDMAN, R.L., *Intellectual Traditions at the Medieval University: The Use of Philosophical Psychology in Trinitarian Theology among the Franciscans and Dominicans, 1250–1350* (Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters, 108/1–2), vol. 1, Boston, 2013.
- GALONNIER (1986) = GALONNIER, A., „(Au sujet) de Grammarien”, in A. Galonnier, M. Corbin and R. de Ravinel (eds.), *Le Grammarien; De la vérité; la liberté du choix; la chute du diable: Anselme de Cantorbéry*, Paris, 1986, pp. 25-49.
- GALONNIER (1987) = GALONNIER, A., „Le *De grammatico* et l'origine de la théorie des propriétés des termes”, in J. Jolivet, A. de Libera (eds.), *Gilbert de Poitiers et ses Contemporains: aux Origines de la logica Modernorum*, Naples, 1987, pp. 353-375.
- GASKIN (2003) = GASKIN, R., „Complexe Significabilia and Aristotle's Categories”, in J. Biard, I. Rosier-Catach (eds.), *La Tradition Médiévale des Catégories*, Louvain, 2003, pp. 187-205.
- GASPER (2004) = GASPER G.E.M., *Anselm of Canterbury and His Theological Inheritance*, Burlington, 2004.
- GEACH (1962) = GEACH, P., *Reference and Generality*, Oxford, Blackwell, 1962.
- HARTSHORNE (1966) = HARTSHORNE, C., *Anselm's Discovery: a re-examination of the ontological proof for God's existence*, Illinois, 1966.
- HENRY (1953) = HENRY, D. P., „St. Anselm on the Varieties of 'Doing'”, in *Theoria*, 19, 1953, pp. 178-185;
- HENRY (1960) = HENRY, D.P., „Saint Anselm's de 'Grammatico'”, in *The Philosophical Quarterly*, 10/39, 1960, pp. 115-126.
- HENRY (1963a) = HENRY, D.P., „The early history of 'suppositio'”, in *Franciscan Studies* 23, 1963, pp. 205-212.
- HENRY (1963b) = HENRY, D.P., „Saint Anselm's Nonsense”, in *Mind*, vol. 72/285, 1963, pp. 51-61.
- HOLOPAINEN (1996) = HOLOPAINEN, T.J., *Dialectic and Theology in the Eleventh Century* (Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters, 54), Leiden, 1996.
- HOLOPAINEN (1998) = HOLOPAINEN, T.J., „Augustine, Berengar and Anselm on the Role of Reason in Theology”, in Jan A. Aertsen et al. (ed.), *What is Philosophy in the Middle Ages?*, Berlin-New York, 1998, pp. 553-559.
- HOLOPAINEN (2007) = HOLOPAINEN, T.J., „Anselm's *Argumentum* and the Early Medieval Theory of Argument”, in *Vivariu* 45, 2007, pp. 1-29.
- KALUZA (1998) = KALUZA, Z., „Auteur et plagiaire: quelques remarques”, in J.A. Aertsen et al. (ed.), *What is Philosophy in the Middle Ages?*, Berlin-New York, 1998, pp. 312-320.
- KALUZA (2013) = KALUZA, Z., „Le problème du Deum non esse chez Étienne de Chaumont, Nicolas Aston et Thomas Bradwardin”, in Z. Kaluza, *Études doctrinales sur le XIVe siècle*, Paris, 2013, p. 37-51.

- KLIMA (1993) = KLIMA, G., „Debeo tibi equum’: A Reconstruction of the Theoretical Framework of Buridan’s Treatment of the Sophisma”, în S. Read (ed.), *Sophisms in Medieval Logic and Grammar*, Dordrecht, 1993, pp. 333-347.
- KLIMA (1996) = KLIMA, G., „The Semantic Principles Underlying Saint Thomas Aquinas’s Metaphysics of Being”, în *Medieval Philosophy and Theology* 5, 1996, pp. 87-141.
- KLIMA (1999) = KLIMA, G. „Ockham’s Semantics and Ontology of the Categories”, în P. Spade (ed.), *The Cambridge Companion to Ockham*, Cambridge, 1999, pp. 118-142.
- LIBERA (1982) = LIBERA, A. DE, „The Oxford and Paris traditions of logic”, în Kretzmann et al. (eds.), *Cambridge History of Later Medieval Philosophy*, Cambridge, 1982, pp. 174-187.
- LIBERA (1998) = LIBERA, A. DE, *Cearța universalilor. De la Platon la sfârșitul Evului Mediu*, (trad.) I. Gyurcsik și M. Gyurcsik, Timișoara, 1998.
- MARENBNON (1996) = MARENBNON, J., „Anselm and the early Medieval Aristotle”, în J. MARENBNON (ed.), *Aristotle in Britain during the Middle Ages*, Turnhout, 1996, pp. 1-19.
- MARENBNON (1997) = MARENBNON J., “Glosses and Commentaries on the *Categories* and *De interpretatione* before Abelard”, în *Dialektik und Rhetorik im früheren und hohen Mittelalter: Rezeption, Überlieferung und gesellschaftliche Wirkung antiker Gelehrsamkeit, vornehmlich im 9. und 12. Jh.*, ed. Johannes Fried, Schriften des Historischen Kollegs, Kolloquien, 27, Munich, 1997, pp. 21-49.
- MARENBNON (2000a) = MARENBNON J., *Aristotelian Logic, Platonism, and the Context of Early Medieval Philosophy in the West* (Variorum Collected Studies Series, CS696), Aldershot-Burlington, 2000.
- MARMO (1989) = MARMO, C., „Ontology and Semantics in the Logic of Duns Scotus”, în U. Eco, C. Marmo (eds.), *On the Medieval Theory of Signs*, Amsterdam-Philadelphia, 1989, pp. 143-193.
- MURDOCH (1975) = MURDOCH, J.E., „From Social to Intellectual Factors: An Aspect of the Unitary Character of Late Medieval Learning”, în J.E. Murdoch, E.D. Sylla (eds.), *The Cultural Context of Medieval Learning*, (Boston Studies in the Philosophy of Science, 26), Dordrecht-Boston, 1975, pp. 271-348.
- NOVAES (2007) = NOVAES, C.D., *Formalizing Medieval Logical Theories* (Logic, Epistemology, and the Unity of Science, 7), Dordrecht, 2007.
- NOVIKOFF (2011) = NOVIKOFF A.J., „Anselm, Dialogue, and the Rise of Scholastic Disputation”, în *Speculum* 86, 2011, pp. 387-418.
- NOVIKOFF (2013) = NOVIKOFF, A.J., *The Medieval Culture of Disputation: Pedagogy, Practice, and Performance*, Philadelphia, 2013.
- NUCHELMANS (1973) = NUCHELMANS, G., *Theories of the Proposition. Ancient and Medieval Conception of the Bearers of Truth and Falsity* (Linguistic Series, 8), Amsterdam-London, 1973.
- OBERMAN (1957) = OBERMAN, H.A., *Archbishop Thomas Bradwardine, a Fourteenth Century Augustinian: A Study of His Theology in Its Historical Context*, Utrecht, 1957.
- PANACCIO (1990) = PANACCIO, C., „Connotative Terms in Ockham’s Mental Language”, în *Cahiers d’épistémologie* 9016, Montréal, 1990, pp. 1-22.
- PINI (1999) = PINI, G., „Species, Concept, and Thing: Theories of Signification in the Second Half of the Thirteenth Century”, în *Medieval Philosophy and Theology* 8, 1999, pp. 21-52.
- PINI (2001) = PINI, G., „Signification of Names in Duns Scotus and Some of His Contemporaries”, în *Vivarium* 39, 2001, pp. 20-51.

- PINI (2003) = PINI, G., „Scotus on Deducing Aristotle’s Categories” în J. Biard, I. Rosier-Catach (eds.), *La Tradition Médiévale des Catégories (XIIe-XVe siècles)*, Louvain-Paris-Dudley, 2003, pp. 23-35.
- PRENTICE (1964) = PRENTICE, R., „The *De primo principio* of John Duns Scotus as a thirteenth century *Proslogion*”, în *Antonianum* 39, 1964, pp. 77-109.
- PRENTICE (1970) = PRENTICE, R., *The Basic Quidditative Metaphysics of Duns Scotus as seen in his De primo principio* (Spicilegium Pontificii Athenaei Antoniani, 16), Roma, 1970.
- ROVIGHI (1965) = ROVIGHI, S.V., „Notes sur l’influence de saint Anselme au XIIIe siècle”, în *Cahiers de civilisation médiévale* 8, 1965, pp. 43-58.
- SCHABEL (2000) = SCHABEL, C.D., *Theology at Paris, 1316–1345: Peter Auriol and the Problem of Divine Foreknowledge and Future Contingents*, Aldershot-Burlington-Sydney-Singaporen 2000, pp. 24-28.
- SCHABEL (2006) = SCHABEL, C.D., „*Haec Ille*. Citation, Quotation, and Plagiarism in 14th-Century Scholasticism”, în I. Taifacos (ed.), *The Origins of European Scholarship: The Cyprus Millennium International Conference*, Stuttgart, 2006, pp. 164-176.
- SCHUMACHER (2015) = SCHUMACHER, L., *The Halensian ‘Five Ways’ to Prove God’s Existence: A Neglected Landmark in the History of Natural Theology*, conference paper, 2015.
- SLOTEMAKER (2012) = SLOTEMAKER, J.T., „The Development of Anselm’s Trinitarian Theology”, în *Anselm of Canterbury and His Legacy*, ed. G. Gasper, Toronto, 2012, pp. 203-219.
- SMITH (2014) = SMITH, A.D., *Anselm’s Other Argument*, Cambridge, 2014.
- SOUTHERN (1990) = SOUTHERN, R. W., *Saint Anselm: A Portrait in a Landscape*, Cambridge 1990.
- SPADE (1975) = SPADE P.V., „Ockham’s Distinctions between Absolute and Connotative Terms”, în *Vivarium* 13/1, 1975, pp. 55-76.
- SPADE (1988) = SPADE, P.V., „The logic of the categorical: the medieval theory of descent and ascent”, în N. Kretzmann (ed.), *Meaning and Inference in Medieval Philosophy*, Dordrecht, 1988, pp. 187-224.
- SPADE (2007) = SPADE P.V., *Thoughts, Words and Things: An introduction to Late Medieval logic and semantic theory*, curs introductiv, 2007.
- STEIGER (1969) = STEIGER, L., „Contexte syllogismos: Über die Kunst und Bedeutung der Topik bei Anselm”, în *Analecta Anselmiana*, ed. F.S. Schmitt, Frankfurt, 1969, pp. 107-143.
- TRAPP (1956) = TRAPP, D., „Augustinian Theology of the 14th Century: Notes on Editions, Marginalia, Opinions and Book-lore”, în *Augustiniana* 6, 1956, pp. 146-274.
- UCKELMAN (2012) = UCKELMAN, S.L., „The reception of St. Anselm’s logic in the Twentieth and Twenty-First Centuries”, în G. Gasper, I. Logan (eds.), *Saint Anselm of Canterbury and His Legacy*, Toronto, 2012, pp. 405-426.
- VALENTE (2013) = VALENTE, L., „Supposition Theory and Porretan Theology: *Summa Zwettlensis* and *Dialogus Ratii et Everardi*”, în *Vivarium*, 51(1-4), 2013, pp. 119-144.
- VIGNAUX (1976) = VIGNAUX, P., *De Saint Anselme à Luther*, Paris, 1976.
- VISSER-WILLIAMS (2009) = VISSER S., WILLIAMS T., *Anselm* (Great Medieval Thinkers), Oxford, 2009.
- WEINBERG (1977) = WEINBERG, J.R., *Ockham, Descartes, and Hume*, Madison, 1977.
- Medieval Philosophy and Theology* 7, 1998, pp. 39-49.
- WYLLIE (2011) = WYLLIE, G., „Signification et forme logique dans le *De grammatico* d’Anselme de Cantorbéry”, în ed. R. H. Pich, *Anselm of Canterbury: Philosophical Theology and Ethics* (TEMA, 60) Turnhout, 2011, pp. 111-118.

XIBERTA (1931) = XIBERTA, B.M., *De scriptoribus scholasticis saeculi XIV ex ordine Carmelitarum*, Louvain, 1931.

ZAHND (2015) = ZAHND, U., „Easy-Going Scholars Lecturing *Secundum Alium*? Notes on Some French Franciscan *Sentences* Commentaries of the Fifteenth Century”, în P.W. Rosemann (ed.), *Mediaeval Commentaries on the Sentences of Peter Lombard*, vol. 3, Leiden-Boston, 2015, pp. 267-314.